

ביטוח נכות כללית

גמלאות ענף נכות כללית

במסגרת ענף נכות כללית משולמות על-פי חוק הקצבאות האלה :

- קצבת נכות – הכנסה מינימלית לקיום לנכים שכושרם להשתכר מעבודה או ממשלח ידם נפגע (משולמת מ-1974).
- קצבה לשירותים מיוחדים – משולמת לנכים התלויים בעזרת הזולת בביצוע פעולות היומיום או הזקוקים להשגחה מתמדת, לממן עזרה לסיוע בפעולות אלה (מ-1979).
- גמלה לילד נכה – משולמת למשפחות המטפלות בילדן הנכה בבית (מ-1981).

הענף מטפל גם בגמלאות שאינן מכוח חוק הביטוח הלאומי :

- גמלת ניידות – משולמת למוגבלים בניידות (מי שסובלים בליקויים ברגליים כמפורט בחוק), לשם השתתפות בהוצאות הניידות שלהם מחוץ לבית (מ-1975).
- פיצוי לנפגעי גזות – משולם למי שקיבל הקרנות לטיפול במחלת הגזות בשנים 1946-1960 ועקב כך חלה (מ-1995).
- פיצוי לנפגעי פוליו – משולם למי שחלה במחלת הפוליו בישראל או טופל בישראל ובעקבותיה נגרמה לו נכות רפואית (מ-2007).

מקבלי הגמלאות

ב-2018 קיבלו כ-251 אלף מבוטחים קצבת נכות כללית – עלייה של 3.6% לעומת 2017 (לוח 1), ויותר מ-355 אלף קיבלו קצבה אחת או יותר מענף נכות כללית בביטוח לאומי – עלייה של 2.6% לעומת 2017 (לוח 2). נכים שאינם מקבלים קצבה הם מי שרמת הנכות שלהם לא עברה את תנאי הסף לקצבה או שהם לא איבדו מכושרם להשתכר או שלא מיצו את זכויותיהם. קצבאות נכות משולמות גם על-ידי הענפים נפגעי עבודה ונפגעי פעולות איבה בביטוח הלאומי ואגף השיקום במשרד הביטחון.

במחקר מ-2012¹ נמצא כי 24.7% מהאוכלוסייה בגיל העבודה בישראל מגדירים עצמם (הגדרה סובייקטיבית) כבעלי מוגבלות ברמה כלשהי המפריעה לתפקודם. יוצא אפוא שרק כרבע מהמגדירים את עצמם נכים מקבלים קצבת נכות מהביטוח הלאומי.

1 נאון ואחרים (2012). בעלי מוגבלות בגיל העבודה בישראל – שכיחות באוכלוסייה, מאפיינים ומצב תעסוקתי. המוסד לביטוח לאומי ומאיר-סג'יינט – מכון ברוקדייל.

מקבלי קצבת נכות כללית מהווים כ-87% מכלל הזכאים לקצבאות מהענף (לוח 2). מספרם הממוצע בחודש הגיע ב-2018 ל-250,902, שהם 4.8% מהאוכלוסייה בגיל הזכאות לקצבה (18 עד גיל פרישה). בתום כעשור שבמהלכו השתנה גיל הפרישה ונחקק תיקון 109 לחוק (חוק לרון), שיעור הגידול השנתי במספר מקבלי הקצבה עלה והתייצב על 3.6% והוא גבוה משיעור הגידול של האוכלוסייה בגיל העבודה (1.7%).

לוח 1: מקבלי גמלאות ענף נכות לפי סוג הגמלה (ממוצע לחודש), 2018-2014

שנה	קצבת נכות		ילד נכה		שירותים מיוחדים	
	מספר המקבלים	שיעור השניוני	מספר המקבלים	שיעור השניוני	מספר המקבלים	שיעור השניוני
2014	226,552	1.8	40,473	12.4	46,214	13.1
2015	229,745	1.4	44,624	10.3	50,823	9.8
2016	233,945	1.8	49,616	11.2	54,986	8.2
2017	242,100	3.5	54,929	10.7	58,537	6.5
2018	250,902	3.6	60,604	10.3	62,077	6.0

שיעור הגידול במספר מקבלי הקצבה לשירותים מיוחדים עדיין עולה בהתמדה, בהמשך לעלייה הניכרת בשנים הקודמות (בעקבות הוספת מבחן ה-IADL למבחן הזכאות והפחתת מספר ימי ההמתנה לזכאות), אך עלייה זו מתמתנת עם השנים. גם מספר הילדים מקבלי גמלה (גמלה לילד נכה) עלה, אף שהיה צפוי שההשפעה של הרחבת העילות המזכות בגמלה (תקנות אור-נוי 2) תחלוף. מספר מקבלי גמלת ניידות עלה ב-5% בהשוואה ל-2017.

מנובמבר 1999, מי שמתקיימים בו כל התנאים וההגדרות בחוקים ובתקנות יכול לקבל יותר מגמלה אחת מענף נכות כללית בעד אותו פרק זמן. בדצמבר 2017 קיבלו 59,256 בגירים ו-4,577 קטינים בו-זמנית שתי גמלאות או יותר (לוחות 2 ו-3). בולטות במיוחד הקצבה לשירותים מיוחדים, שכ-78% ממקבליה זכאים גם לקצבאות נוספות (בדרך כלל קצבת נכות), והפיצוי לנפגעי פוליו, אשר כ-73% מהזכאים לו מקבלים גם קצבה נוספת (בעיקר ניידות).

לוח 2: מקבלי גמלאות נכות לפי מספר הגמלאות – בוגרים, 2018-2017 (דצמבר)

מספר הגמלאות / סוג הגמלה	מספר המקבלים 2017	השינוי לעומת 2016 (%)	מספר המקבלים 2018	השינוי לעומת 2017 (%)
סך הכל				
נכים בוגרים	283,191	4.9	292,521	3.3
נכות כללית	246,259	4.6	253,567	3.0
שירותים מיוחדים	59,877	6.4	62,965	5.2
ניידות	37,528	5.6	39,106	4.2
גזת	4,650	2.8	4,747	2.1
פוליו	4,151	-1.0	4,103	-1.2

ביטוח נכות כללית

מספר המקבלים 2017	השינוי לעומת 2017 (%)	מספר המקבלים 2018	השינוי לעומת 2016 (%)	מספר המקבלים 2017	מספר הגמלאות / סוג הגמלה
195,052	4.4	200,498	2.8	195,052	גמלה אחת
12,629	8.3	13,627	7.9	12,629	נכות כללית בלבד
13,247	6.0	13,743	4.2	13,247	שר"מ בלבד
4,134	4.2	4,747	2.1	4,134	ניידות בלבד
1,130	-0.4	4,103	-1.2	1,130	גזות בלבד
32,080	5.9	33,323	3.9	32,080	שתי גמלאות
7,473	6.7	7,730	3.4	7,473	נכות כללית ושר"מ
154	-22.2	125	-18.8	154	נכות כללית וניידות
174	-6.5	142	-18.4	174	נכות כללית וגזות
3,402	11.1	3,723	9.4	3,402	נכות כללית ופוליו
157	7.5	162	3.2	157	שר"מ וניידות
71	12.7	82	15.5	71	שר"מ וגזות
73	-2.7	77	5.5	73	שר"מ ופוליו
1,473	1.3	1,500	1.8	1,473	ניידות וגזות
פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	ניידות ופוליו
10,511	4.6	11,035	5.0	10,511	שלוש גמלאות
41	-4.7	33	-19.5	41	נכות כללית, שר"מ וניידות
37	-19.6	32	-13.5	37	נכות כללית, שר"מ וגזות
פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	נכות כללית, שר"מ ופוליו
395	-12.4	343	-13.2	395	נכות כללית, ניידות וגזות
66	11.9	31	-7.6	66	נכות כללית, ניידות ופוליו
542	13.6	583	7.6	542	שר"מ, ניידות וגזות
פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	שר"מ, ניידות ופוליו
פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	ניידות, גזות ופוליו
14	-6.7	13	-7.1	14	ארבע גמלאות
325	-13.1	289	-11.1	325	נכות כללית, שר"מ, ניידות וגזות
פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	נכות כללית, שר"מ, ניידות ופוליו
פחות מ-10	-	פחות מ-10	-	פחות מ-10	שר"מ, ניידות, גזות ופוליו

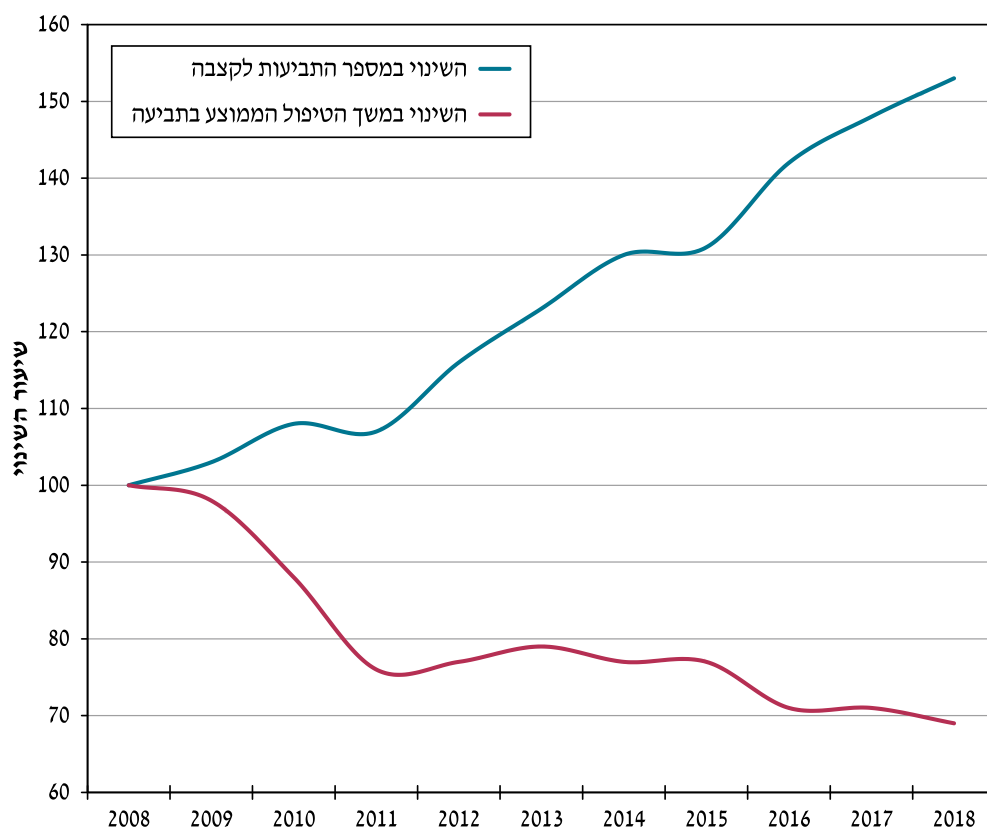
לוח 3: מקבלי גמלאות נכות לפי מספר הגמלאות – קטנים. 2018-2017 (דצמבר)

מספר המקבלים 2017	השינוי לעומת 2017 (%)	מספר המקבלים 2018	השינוי לעומת 2016 (%)	מספר המקבלים 2017	גמלה
57,282	10.5	63,292	10.5	57,282	סך הכל
52,546	11.3	58,473	11.3	52,546	גמלה אחת
240	9.6	242	0.8	240	ילד נכה
240	9.6	242	0.8	240	ניידות
4,496	2.0	4,577	1.8	4,496	שתי גמלאות
4,496	2.0	4,577	1.8	4,496	ילד נכה וניידות

שיפור השירות ומיצוי זכויות

הביטוח הלאומי שוקד על שיפור השירות ועל העמקת מיצוי הזכויות של המבוטחים. מדד בולט לאיכות השירות הוא משך הזמן מהגשת התביעה עד קבלת ההחלטה, ולמיצוי הזכויות – מספר התביעות המוגשות. וכך, למרות הגידול המתמיד במספר התביעות בארבע השנים האחרונות, משך הטיפול הממוצע בתביעה לקצבת נכות יורד בעקביות, וב-2018 הוא היה נמוך בכ-31% לעומת 2008 (49.7 ימים בממוצע). עיקר הירידה הושגה בשנים 2008-2011 (תרשים 1).

תרשים 1: השינוי במספר התביעות לקצבת נכות ובמשך הטיפול הממוצע בתביעה, 2008-2018

שינויי חקיקה בעשור החולף

חוק לרון (2009): באוגוסט 2009 נכנס לתוקף תיקון 109 לחוק הביטוח הלאומי (חוק לרון) ששיפר את תנאי הזכויות לקצבת נכות למי שיוצאים לעבוד. השינוי העיקרי בעקבות התיקון

ביטוח נכות כללית

היה האפשרות להגדיל את ההכנסה מעבודה בלי לשלול את הזכאות לקצבה ואת ההטבות הנלוות לה, ולהבטיח כי הסכום הכולל מהשכר ומהקצבה יהיה תמיד גבוה מסכום הקצבה בלבד². הזכאים חולקו לשתי קבוצות על-פי סיכוייהם להשתלב בעבודה (ראו להלן נכים משתכרים), ונוצרו רמות שונות של שכר כדי לעודד גם בעלי לקות חמורה או זכאות ממושכת. שולמה קצבה חדשה – קצבת עידוד, במקום קצבת נכות, למי ששכרו גבוה מהסכום שנקבע בחוק (60%-45% בהתאם לקבוצה), אם היה זכאי לקצבת נכות 12 חודשים לפחות. קבוצות הזכאים היו (א) בעלי לקות חמורה או זכאות ממושכת, אם הכנסתם מעבודה אינה עולה על 60% מהשכר הממוצע (לקות חמורה: מי שנקבעה לו נכות רפואית בשיעור 70% לפחות, או שהוא סובל מפיגור שכלי או ממוגבלות נפשית בשיעור 40% לפחות. זכאות ממושכת: היה זכאי לקצבה 60 חודשים לפחות ב-7 השנים שקדמו ל-1.8.2009). (ב) מי שהכנסתם מעבודה אינה עולה על 45% מהשכר הממוצע.

ביטול חוק לרון (2017): בוטלה האבחנה בין שתי הקבוצות אך המשיך הניכוי ההדרגתי מהקצבה עקב הכנסות מעבודה. נקבע רף הכנסה אחיד לזכאות לקצבה – 60% מהשכר הממוצע, כך שמי שהכנסותיו גבוהות יותר יוסיף לקבל קצבת נכות ואף יוכל להגדיל את הכנסותיו ללא צורך ב-12 חודשי ותק. קצבת העידוד בוטלה וכל התשלומים ניתנים במסגרת קצבת נכות.

קצבה גם למקבלים דמי מחלה (2017): קצבת הנכות החלה להיות משולמת גם למי שמקבל דמי מחלה מהמעסיק, כך שנכים קשים יכולים להתחיל לקבל קצבה מהיום ה-31 המזכה בקצבה (במקום מהיום ה-91). דמי המחלה יופחתו רק לצורך בדיקת התאריך הקובע ולאחר מכן יובאו בחשבון כהכנסה מעבודה. כל המבוטחים שקצבתם לא שולמה ב-2016 בגלל דמי מחלה קיבלו מכתב לחידוש תהליך הבדיקה לזכאות.

ביטול החובה להיבדק מחדש לזכאות לדרגת אי-כושר (2017): מי שיש לו דרגת אי כושר בתוקף יוסיף לקבל את הקצבה ללא בדיקה מחדש.

העלאת הדיסריגרד (2017): הדיסריגרד הועלה מ-21% ל-29% מהשכר הממוצע: אפשר להשתכר עד 29% מהשכר הממוצע מבלי שהקצבה תיפגע, כך שסכום הקצבה עם השכר יהיה גבוה שכר המינימום לפחות (ראו תיבה).

קצבת נכות

תנאי הזכאות

לקצבה חודשית זכאי מי שהוא תושב ישראל, מגיל 18 ועד גיל הפרישה, אשר עקב נכותו נפגעה יכולתו להשתכר מעבודה (הכנסה שלא מעבודה שאינה מובאת בחשבון). הקצבה מבטיחה הכנסה מינימלית לקיום על-פי תנאי החוק. שני סוגי זכאים לקצבה: משתכרים ועקרות בית.

2 עד החלת התיקון, הקצבה הופסקה בהתאם להכנסה (כאשר ההכנסה מעבודה היתה גבוהה מ-37.5/45/55% מהשכר הממוצע). כעת היא מקווצת כך: להכנסות של 29%-68% מהשכר הממוצע – קיזוז של 30%; להכנסות של 68%-93% – קיזוז של 40%; ולהכנסות הגבוהות מ-93% – ב-60%. הכנסות מעבודה שאינן עולות על 29% מהשכר הממוצע אינן מקווצות.

תיבה 1: הגדלת קצבאות הנכות – תיקון 200 לחוק הביטוח הלאומי

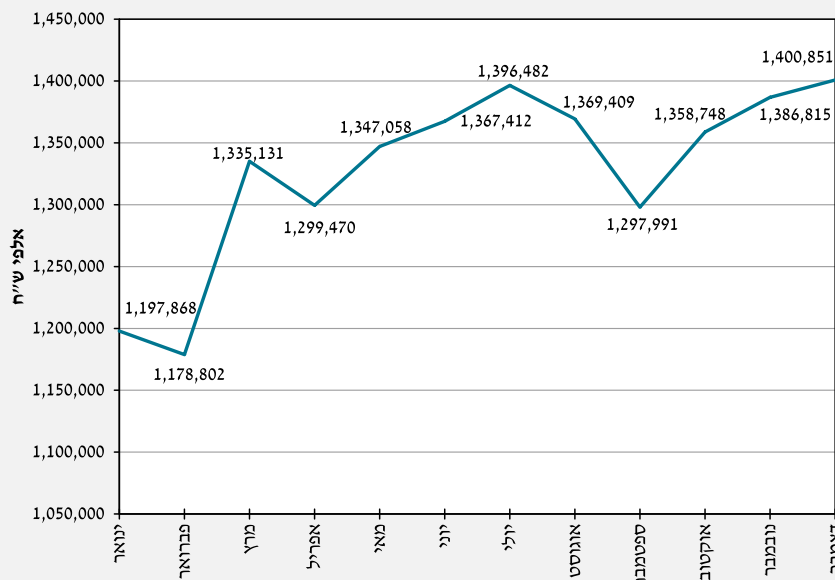
במסגרת ההסכם שנחתם בין ממשלת ישראל לארגוני הנכים, הוחלט על שינויי חקיקה לטובת מקבלי גמלאות הנכות מהביטוח הלאומי (נכות כללית, שירותים מיוחדים, ילד נכה ואזרח ותיק עם תוספת השלמה לנכות). השינויים נועדו להגדיל את הקצבאות לאנשים עם מוגבלות ולעודד אותם להשתלב בשוק העבודה, ויועד להם תקציב כולל של 4,341 מיליארד ש"ח.

להגדלת הקצבאות שלושה שלבים: ב-1.3.2018, ב-2020 וב-2021. מ-2022 תוצמד הקצבה לשכר הממוצע. עד סוף 2019 הממשלה נדרשת להחליט על אופן ההגדלה בפעמים הבאות.

ב-1.3.2018, השלב הראשון, הוגדלו הקצבאות כך:

- כל מקבלי קצבת נכות, לרבות מי שהגיעו לגיל הפרישה מ-1.3.2018, קיבלו תוספת של 470 ש"ח. מי שהיו מאושפזים קיבלו את הסכום במישרין, בלי לחלוק אותו עם הגוף המאשפז, והוא התווסף ל-20% מהקצבה ששולמה להם.
- מקבלי קצבת נכות שהגיעו לגיל הפרישה לפני 1.3.2018 קיבלו מחצית התוספת (235 ש"ח). מי שהיו זכאים להשלמת הכנסה בפברואר 2018 אך בשל התוספת לנכות נשללה זכאותם זו ולכן גם ההטבות הנלוות לה – יוסיפו להיות זכאים להטבות.

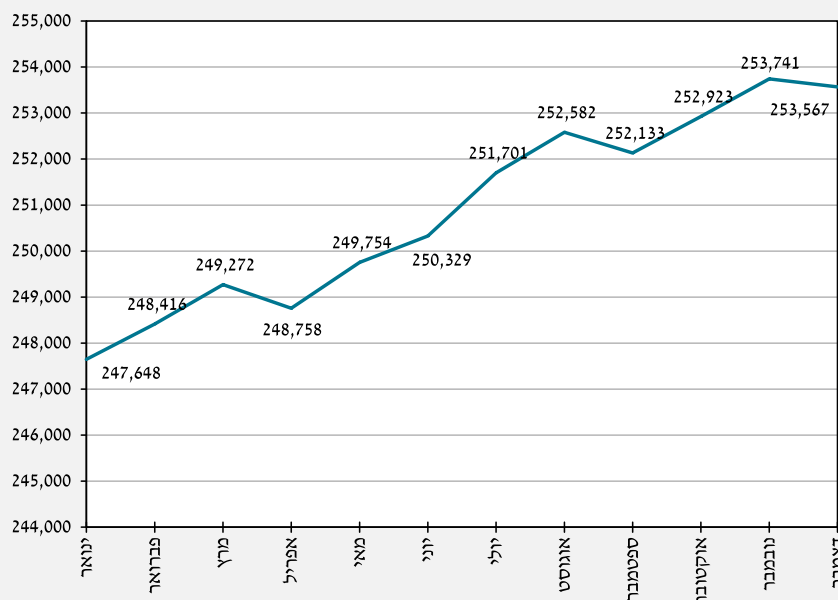
הרשים 1: התשלומים לגמלאות נכות כללית (מחירים שוטפים, אלפי ש"ח) עד דצמבר 2018

ביטוח נכות כללית

- מקבלי תוספת קח"ן (קצבה חודשית נוספת): כל בעלי הדרגות המלאות קיבלו השלמה ל-452 ש"ח (סכום זה נחשב מעתה לחלק אינטגרלי מהקצבה).
- הדיסריגרד (הסכום שאינו מובא בחשבון לצורך קיזוז מהקצבה לבעלי הכנסות מעבודה) הועלה מ-2,873 ש"ח ל-3,700 ש"ח (מ-29% מהשכר הממוצע ל-37.35% ממנו), כלומר ההפחתה מהקצבה בגין הכנסות מהעבודה תחל מ-3,700 ש"ח לחודש. שינוי זה מעלה גם את נקודת האיפוס – גובה השכר שמעליו מתבטלת הזכאות לקצבה (11,652 ש"ח ליחיד ו-16,740 ש"ח למי שיש עימו בן/בת זוג ושני ילדים).
- מקבלי קצבה לשירותים מיוחדים ברמות הגבוהות קיבלו תוספת של 200 ש"ח (הסכום החדש לגמלה בשיעור 112% – 3,286 ש"ח, ולגמלה בשיעור 188% – 5,261 ש"ח).

תרשים 2: מקבלי קצבת נכות כללית. ינואר עד דצמבר 2018

- כ-50 מיליון ש"ח מסכום השיפוי שאוצר המדינה מעביר לביטוח לאומי הוקצו לגמלה לילד נכה: לזכאים לגמלה בשיעור של 50% – 150 ש"ח, ולזכאים בשיעור 188% – 200 ש"ח.

בשל השינויים הללו, גדל היקף התשלומים ב-2018 ב-1%¹ (תרשים 1). כצפוי, העלייה החדה התרחשה במרץ - חודש ביצוע השלב הראשון. מספר המקבלים עלה ממרץ עד דצמבר בכ-3.5%² (תרשים 2).

1 ראו לוח 8.1.1 בירחון הסטטיסטי של המוסד לביטוח הלאומי.
 2 בשל שינויי חקיקה ב-2017, שהשפיעו על הגידול במספר המקבלים, נעשתה ההשוואה עם הגידול בין מרץ לנובמבר בשנים 2015-2016, אז היה הגידול 1.8%.

- **משתכרים**: גברים או נשים שבעקבות ליקוי גופני, שכלי או נפשי, ממחלה, מתאונה או ממום מלידה, איבדו מכושרם להשתכר, או שכושרם להשתכר הצטמצם ב-50% או יותר, או שהכנסתם החודשית מעבודה אינה עולה על הרף הקבוע בחוק³ (60% מהשכר הממוצע).
- **עקרות בית**: נשים נשואות שלא עבדו מחוץ למשק ביתן תקופות המוגדרות בחוק לפני שהגישו את התביעה לקצבה, ואשר עקב ליקוי גופני, שכלי או נפשי, הנובע ממחלה, מתאונה או ממום מלידה, איבדו 50% לפחות מכושרן לתפקד במשק הבית.

קביעת הזכאות לקצבה

1. **בדיקת ההכנסות מעבודה**: בדיקת גובה ההכנסות מעבודה המאפשרות תשלום קצבה. גובה ההכנסות אינו קבוע ומשתנה בהתאם למצב הרפואי ולקבוצה שהמבוטח שייך אליה.
2. **קביעת אחוזי הנכות רפואית**: רופא/ה מוסמך מטעם הביטוח הלאומי קובע את אחוזי הנכות הרפואית (המבטאים את חומרת המצב הרפואי) על-פי בדיקות רפואיות ומסמכים רפואיים ובהתאם למבחנים בחוק. לאחר מכן הרופא/ה ופקידת התביעות בודקים אם מתקיימים תנאי הסף לזכאות: למשתכר – נכות רפואית של 60% לפחות, או 40% כשיש ליקוי אחד לפחות בשיעור של 25% או יותר; לעקרת בית – נכות רפואית של 50% לפחות.
3. **קביעת דרגת אי-כושר השתכרות**: פקידת התביעות, לאחר שנועצה ברופא/ה ובפקידת השיקום, קובעת את דרגת האי-כושר (מידת הפגיעה בכושר ההשתכרות). דרגת האי-כושר נקבעת על-פי מידת היכולת לשוב לעבודה באופן מלא או חלקי או היכולת להשתלב בעבודה מתאימה אחרת, בכפוף להשכלה, לכושר הגופני ולמצב הרפואי. אי-כושר מלא/חלקי – אובדן מלא או חלקי של כושר ההשתכרות, אי-כושר קבוע/זמני – אובדן זמני או לצמיתות של כושר ההשתכרות. אובדן כושר השתכרות נמוך מ-50% אינו מזכה בקצבה.

גובה הקצבה והתוספות

- מי שנקבעה להם דרגת אי-כושר מלאה (75% לפחות) – משתכר או עקרת בית – זכאים לקצבה חודשית בגובה 3,272 ש"ח⁴.
- לבן/בת זוג תושב ישראל (נשואים או ידועים בציבור), שהכנסתו החודשית אינה עולה על 57% מהשכר הממוצע – משולמת תוספת של 50% מקצבת היחיד המלאה. עקרת בית אינה זכאית לתוספת בעבור בן זוגה.
- הורה זכאי בגין כל אחד משני הילדים הראשונים (כהגדרת ילד בביטוח הלאומי) לתוספת של 40% מקצבת היחיד לנכה.
- מקבלי הקצבה זכאים להטבות מגופים ציבוריים, כגון פטור מתשלום דמי ביטוח לאומי ומס הכנסה והנחות בארנונה.

3 בשנים 2009-2016 נעשתה הבחנה בין שתי קבוצות זכאים לעניין רף ההכנסות לזכאות לקצבה (ראו לעיל שינויי חקיקה).

4 כל הסכומים בפרק נכונים ל-2018.

ביטוח נכות כללית

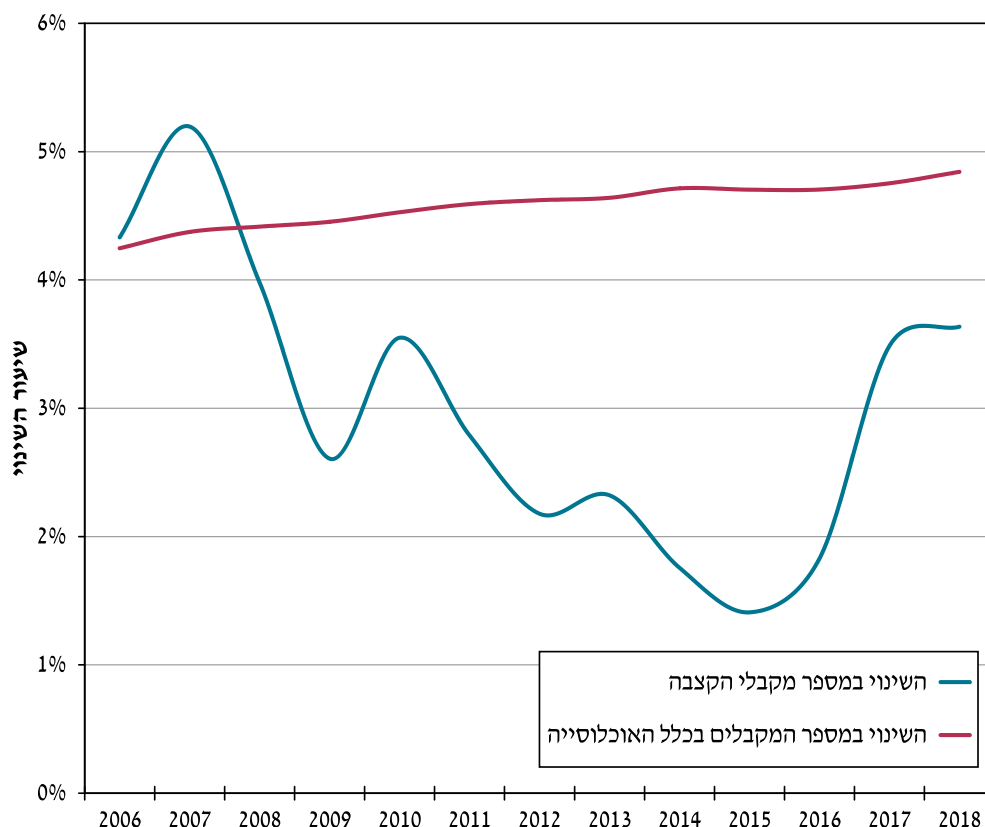
מי שמקבלים תוספת בעבור התלויים בהם ויש להם הכנסות שלא מעבודה – מנוכה מתוספת זו (בלבד) כל סכום ההכנסה שלא מעבודה.

מקבלי קצבת נכות

מתחילת שנות ה-2000, שיעור הגידול במספר המקבלים קצבת נכות היה גבוה פי שניים ויותר מהגידול הטבעי באוכלוסייה. לגידול זה כמה סיבות: (א) העלאת גיל הפרישה לגברים ולנשים; (ב) הגידול בשיעורי התחלואה, שנבע מהעלייה בדיווח על מחלות ומהירידה בשיעורי התמותה בקרב החולים; (ג) הורדת המינימום להכנסות המאפשר זכאות לקצבת נכות והקיצוץ ההדרגתי של קצבת הנכות ביחס להכנסות מעבודה.

מספר המקבלים ב-2018 עלה במוצע ב-3.6%, כמעט כפול משיעור הגידול של האוכלוסייה בגיל העבודה (1.7%). בין 2014 ל-2016 חלקם של מקבלי הקצבה באוכלוסייה בגיל העבודה התייצב ברמה של 4.7%, ב-2017 עלה מעט ל-4.8% וב-2018 עלה עוד, ל-4.9% (תרשים 2).

תרשים 2: השינוי במספר המקבלים קצבת נכות וחלקם באוכלוסייה בגיל העבודה (אחוזים), 2018-2006

התפלגות מקבלי הקצבה בדצמבר 2018 לפי מין ודרגת האי-כושר שנקבעה להם, מצביעה על פער ניכר בין משתכרים לעקרות בית, שיותר ממחציתן היו בדרגות האי כושר הנמוכות (60%-65%) – לעומת 17.1% מכלל הנשים המקבלות (לוח 4) (ההתפלגות לפי דרגת אי-כושר ואחוזים רפואיים מופיעה בנספח לוחות ענפי הביטוח).

לכ-82% מהמשתכרים (גברים ונשים) נקבע אובדן כושר השתכרות מלא והם זכאים לקצבה מלאה, לעומת עקרות הבית, שרק ל-38.6% בהן נקבע אובדן כושר מלא. הבדלים אלה נובעים ממבחני הזכאות השונים בין שתי הקבוצות. יותר משליש מן המקבלים לוקים בבעיה נפשית כליקוי עיקרי⁵. סוג הליקוי משתנה לפי קבוצת הגיל: בגיל צעיר בולטים הליקויים המולדים (כגון פיגור, חירשות וליקוי נפשי⁶), ובגיל מבוגר הליקויים המתפתחים עם הגיל (כגון פנימי ואורוגניטלי⁷) (לוח 5). בדומה ל-2017, גם ב-2018 הגיל הממוצע של מקבלי קצבת נכות היה 46.3.

לוח 4: מקבלי קצבת נכות לפי דרגת אי-כושר ומין (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2018

מין	דרגת אי-כושר (אחוזים)				סך הכל	
	100% - 75%	74%	65%	60%	אחוזים	מספרים מוחלטים
סך הכל מספרים מוחלטים	201,786	6,050	22,682	23,049		253,567
סך הכל אחוזים	79.6	2.4	8.9	9.1	100.0	
גברים	83.0	1.8	7.3	7.9	100.0	147,105
נשים						
סך הכל	74.8	3.2	11.3	10.7	100.0	106,462
משתכרות	80.5	2.4	9.1	8.0	100.0	92,073
עקרות בית	38.6	8.5	25.0	27.9	100.0	14,389

כ-46% ממקבלי קצבת נכות הם נשואים⁸ ועשויים להיות זכאים לתוספת בעבור בן/בת זוג, אך רק 34% בהם מקבלים אותה בשל הכנסות גבוהות של בן/בת הזוג (מעבודה ושלא מעבודה) או שלהם (שלא מעבודה) (לוח 6). שיעור הנשים המשתכרות הנשואות נמוך, משום שאישה נשואה שלא עבדה לפני הגשת התביעה במשך פרק זמן המוגדר בחוק נחשבת לעקרת בית. עם זאת, שיעור המוגדרות עקרות בית הולך וקטן ואילו שיעור המוגדרות משתכרות גדל, לאור הגידול בשיעור התעסוקה בכלל ושל נשים בפרט.

5 הליקוי בעל האחוז הרפואי הגבוה ביותר מבין הליקויים. אחוזי הנכות הרפואית בביטוח הלאומי אינם נקבעים על-פי מחלות אלא על-פי האיברים ותפקודם.
 6 פיגור: כולל הלקים בתסמונת דאון. נפשי: כולל הלקים באוטיזם.
 7 פנימי: כולל מחלות דם, לב, כבד וריאות, סוכרת, אסתמה ומרבית חולי הסרטן. אורוגניטלי: כולל בעיות בכליות, בדרכי השתן והרבייה ובשלפוחית השתן (שכיח בקרב חולי סרטן הערמונית).
 8 לא כולל מי שיש להם ידועה/בציבור.

ביטוח נכות כללית

לוח 5: מקבלי קצבת נכות לפי גיל, גיל ממוצע וליקוי עיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

ליקוי עיקרי	סך הכל		גיל (אחוזים)					
	מספרים מוחלטים	אחוזים	24-18	34-25	44-35	54-45	55-גיל פרישה	גיל ממוצע
סך הכל מספרים מוחלטים	253,567		21,199	39,518	48,073	60,068	84,709	46.3
סך הכל אחוזים		100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	
נפשי								
הפרעות פסיכוטיות	49,270	19.4	20.8	25.3	26.0	20.3	12.0	43.0
הפרעות פסיכונורוטייות	40,627	16.0	22.7	20.7	17.9	15.9	11.2	42.9
פיגור שכלי	23,545	9.3	16.5	15.9	12.5	7.8	3.7	39.1
פנימי	56,488	22.3	9.2	10.0	13.7	22.4	36.1	52.7
אורוגניטלי	8,085	3.2	1.1	1.6	2.5	3.8	4.4	51.3
נוירולוגי	32,970	13.0	16.7	13.4	12.5	11.9	13.0	45.7
לוקומוטורי	22,570	8.9	4.7	5.7	7.7	10.2	11.2	49.6
חושי								
ראייה	11,249	4.4	3.9	3.9	4.3	4.6	4.8	47.3
חירשות	6,429	2.5	3.9	3.0	2.4	2.2	2.3	44.2
אחר	2,334	0.9	0.4	0.4	0.6	1.0	1.4	52.1

לוח 6: מקבלי קצבת נכות לפי הרכב התלויים ומצב משפחתי (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

מצב משפחתי	סך הכל		הרכב התלויים				
	מספרים מוחלטים	אחוזים	ללא תלויים	ילד אחד	שני ילדים	בן זוג	בן זוג + 2 ילדים
סך הכל מספרים	253,567		168,715	20,593	26,472	14,786	15,961
סך הכל אחוזים		100.0	66.3	8.0	10.0	6.1	6.6
נשואים							
סך הכל	114,958	46.0	45,692	12,281	19,840	14,572	15,690
גברים	68,943	27.8	23,897	4,947	7,842	12,849	13,525
נשים משתכרות	31,626	12.3	13,716	5,039	7,983	1,723	2,165
עקרות בית	14,389	5.9	8,079	2,295	4,015	.	.
לא נשואים							
סך הכל	138,609	54.0	123,023	8,312	6,632	214	271
גברים	78,162	30.4	71,810	3,146	2,650	185	235
נשים משתכרות	60,447	23.6	51,213	5,166	3,982	29	36

קצבה לשירותים מיוחדים

תנאי הזכאות

הקצבה לשירותים מיוחדים (להלן קצבת שר"מ) משולמת למבוטחים הזקוקים לעזרה בפעולות היומיום לפי מבחן ADL (לבישה, אכילה, רחצה, הפרשות וניידות בתוך הבית) ולעזרה במשק הבית לפי מבחן IADL⁹ (הכנת מזון, אחזקת בית, נטילת תרופות, סידורים מנהליים וכספיים, קניות מחוץ לבית, הפעלת מכשירים), או שהם זקוקים להשגחה מתמדת למניעת סכנת חיים לעצמם או לאחרים¹⁰. מי שמאושפז במוסד שניתנים בו שירותי רפואה, סיעוד או שיקום אינו זכאי לקצבה.

לקצבה עשויים להיות זכאים מי שמתגוררים בארץ ושלא הגיעו לגיל הפרישה לפני שהוגשה התביעה, אם מתקיים בהם אחד התנאים האלה:

- הם מקבלים קצבת נכות ושיעור הנכות הרפואית שלהם 60% ויותר (בסעיפי הליקוי המוכרים), ואינם מקבלים קצבה מיוחדת לנפגעי עבודה או תשלום בעד טיפול אישי או עזרה בבית על-פי חוק אחר.
- הם מטופלים בטיפול אקטיבי במחלות אונקולוגיות ותלויים בעזרת הזולת, או נזקקים לדיאליזה פעמיים בשבוע לפחות, או הושתל בגופם איבר (כליה, לב, לבלב, ריאה, כבד), או שעברו השתלת מוח עצם עצמונית או מתורם זר.
- נקבעה להם נכות רפואית בשיעור של 75% לפחות והכנסתם החודשית מעבודה אינה גבוהה מ-5 פעמים השכר הממוצע (49,530 ש"ח ב-2018), והם אינם מקבלים קצבה מיוחדת לנפגעי עבודה או תשלום בעד טיפול אישי או עזרה בבית על-פי חוק אחר.
- הם עולים חדשים (המחזיקים בתעודת עולה), שעדיין לא חלפה שנה ממועד עלייתם ארצה.
- הם מקבלים גמלת ניידות בתנאי שוועדה רפואית קבעה כי הם מוגבלים בניידות בשיעור 100%, או שהם מרותקים לכיסא גלגלים או זקוקים ומשתמשים בכיסא גלגלים.

בגיל פרישה מקבל שר"מ זכאי לבחור בין קצבת שר"מ לגמלת סיעוד.

גובה הקצבה

הבסיס לקצבת שר"מ היא קצבת נכות מלאה ליחיד בתוספת קח"ן (קצבה חודשית נוספת) המבוססת גם היא על-פי קצבת נכות מלאה ליחיד. לקצבה שלוש רמות, הנקבעות בהתאם למידת התלות בעזרת הזולת¹¹:

- תלות נמוכה (זקוק לעזרה רבה ברוב פעולות היומיום ברוב שעות היממה) – 50% מקצבה מלאה ליחיד וקח"ן בשיעור 14% (1,098 ש"ח ו-307 ש"ח בהתאמה, ובסך הכל 1,405 ש"ח בחודש).
- תלות בינונית (זקוק לעזרה רבה בכל הפעולות ברוב שעות היממה) – 112% וקח"ן 37.61% (2,460 ש"ח ו-826 ש"ח בהתאמה ובסך הכל 3,286 ש"ח בחודש).

9 מיוני 2014.

10 בדומה לתנאי הזכאות לפי חוק ביטוח סיעוד סעיף 223 לחוק הביטוח הלאומי (נוסח משולב), התשנ"ה-1995.

11 עד מרץ 2015, אז היו השיעורים 50%, 105% ו-175% מקצבת נכות מלאה ליחיד.

ביטוח נכות כללית

- תלות מוחלטת (תלוי לחלוטין בכל הפעולות בכל שעות היממה) – 188% וקח"ן 51.61% (4,128 ש"ח ו-1,133 ש"ח בהתאמה ובסך הכל 5,261 ש"ח בחודש).
- מי שזקוק למכונת הנשמה באופן רצוף בכל שעות היום והלילה והוא מוגדר כתלוי לחלוטין בעזרת הזולת, זכאי לתוספת **נכה מונשם**, ששיעורה 83% מקצבת נכות מלאה – 1,823 ש"ח לחודש (מאפריל 2015).

מקבלי הקצבה

בדצמבר 2018 קיבלו 62,965 איש קצבה לשירותים מיוחדים – עלייה של כ-5% לעומת דצמבר 2017; ל-7,056 בהם זו השנה הראשונה. לגידול המתמשך במספר המקבלים (תרשים 3) כמה סיבות: (א) הטיפול הרפואי לחולים קשים השתפר ולכן תוחלת החיים שלהם עלתה וגדל מספרם של המוגדרים תלויים לחלוטין. (ב) יושמה המלצת ועדת בן יהודה לבדיקת מבחני הזכאות לשר"מ (מ-2015) ונוסף מבחן ה-IADL למבחני הזכאות. אלה היטיבו בעיקר עם העיוורים ועם הסובלים מבעיות נפשיות. (ג) תחילת תשלום הקצבה הוקדמה ליום ה-91 להופעת הליקוי (ובלבד שהתביעה הוגשה לכל המאוחר בתוך 15 חודשים).

בדיקה של מספר מקבלי הקצבה לאורך זמן מראה כי לאחר שב-2014 גדל מספרם הממוצע בעקבות הוספת מבחן ה-IADL, ב-2018 התמתן מעט הגידול – מ-10% ב-2015 ל-5% ב-2018 (תרשים 3). במקביל עלה שיעור הגידול בהוצאה לקצבה מ-6% בין 2016 ל-2017 ל-7% בין 2017 ל-2018.

מרבית הזכאים לקצבה מקבלים גמלה אחת נוספת לפחות: כ-68% קיבלו גם קצבת נכות (מקבלי שר"מ רגיל) וכ-25% נוספים היו זכאים גם לקצבת זיקנה (מקבלי שר"מ קשישים) (לוחות 2 ו-7). שיעור הקשישים הגבוה בקרב מקבלי השר"מ הוא תוצאה של הירידה המתמשכת בשיעורי התמותה בישראל¹², של ההבדלים בתנאי הזכאות בין שר"מ לגמלת סיעוד ושל ההעדפה של רבים מהם לגמלה בכסף (שר"מ) על פני גמלה בעין (סיעוד).

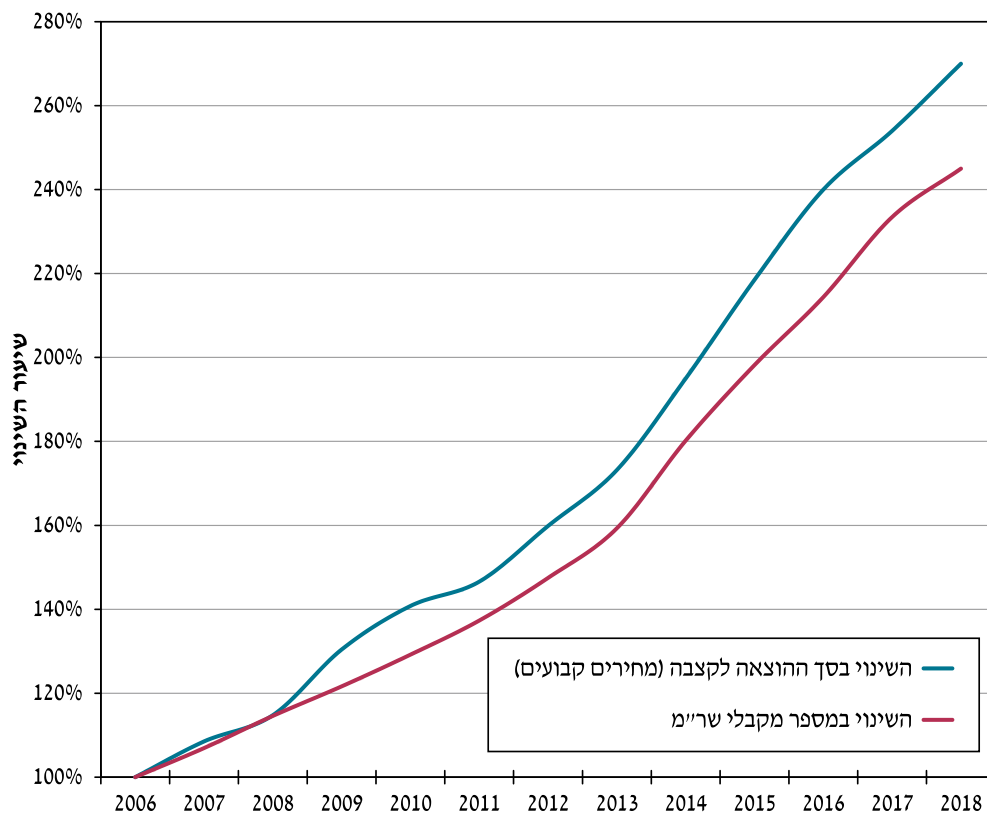
מבחינת הליקויים, למקבלי שר"מ יש הרבה יותר בעיות נוירולוגיות ופנימיות והרבה פחות בעיות נפשיות או פיגור, המאפיינות את מקבלי קצבת נכות (לוחות 5 ו-7), בין היתר משום שהמבחנים לקביעת דרגת הנכות הרפואית מתמקדים בקשיים הפיזיים בביצוע פעולות היומיום והעזרה הדרושה לתפקוד במשק הבית. בקרב מקבלי השר"מ המיוחד, שכמחציתם עובדים, אפשר לזהות רבים עם בעיות פנימיות או אורוגניטליות לעומת שתי הקבוצות האחרות (שר"מ רגיל ושר"מ קשישים), ושכיחות נמוכה יותר של פיגור או בעיות נפשיות.

כ-14% ממקבלי השר"מ זכאים לקצבה בשל מצב רפואי מיוחד¹³ (8,840 מתוך 62,965) (לוח 8). מספר מקבלי הקצבה עולה עם הגיל ובני 55-64 מהווים כשליש מן המקבלים. בקרב התלויים לחלוטין בזולת בולט השיעור הגבוה של הצעירים – בין היתר בגלל ריבוי הסובלים מבעיות נוירולוגיות, ושיעור נמוך של בני 65 ויותר, משום שבעבור עילות אלה משולמת קצבה לתקופה זמנית בלבד.

12 ראו: משרד הבריאות (2014). **סיבות המוות המובילות בישראל 2000-2011**.

13 מקבלי שר"מ זכאים לקצבה באחת העילות האוטומטיות, אך בגלל מצבם הקשה מי שזכאים לקצבה בשיעור גבוה מהקבוע בתקנות – נספרים כתלויים בזולת.

תרשים 3: השינוי המצטבר במספר מקבלי קצבת שר"מ ובסך ההוצאה לקצבה, 2006-2018

מצבם הרפואי של מקבלי קצבת שר"מ חמור בהשוואה לכלל מקבלי קצבת הנכות: לכ-60% מהם נכות רפואית הגבוהה מ-90% לעומת כ-17% בקרב כלל המקבלים (לוח 9). למרות זאת, רק כ-8% בהם מעסיקים מטפל זר ונראה שהיתר מטופלים בידי בן משפחה. כצפוי, בקרב המעסיקים עובדים זרים, שיעור בעלי נכות הגבוהה מ-90% גבוה עוד יותר – כ-69%. יותר ממחצית מן המקבלים נשואים (לוח 9).

גמלה לילד נכה

גמלה לילד נכה נועדה לסייע למשפחה המטפלת בילד עם צרכים מיוחדים בהוצאות הכרוכות בטיפול האישי והסיעודי הקשה בו או בכל טיפול אחר שנועד לשפר את תפקודו, ולעודד אותה לטפל בילד בבית ובקהילה.

ביטוח נכות כללית

לוח 7: מקבלי קצבת שר"מ לפי סוג הקצבה והליקוי העיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2018

סוג קצבה/שר"מ (אחוזים)			סך הכל		ליקוי עיקרי
קשישים	מיוחד	רגיל	אחוזים	מספרים מוחלטים	
15,698	2,542	44,725		62,965	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
6.9	0.4	7.1	6.7	4,289	נפשי
1.4	0.1	10.9	8.1	5,075	פיגור שכלי
27.3	50.3	22.1	24.6	15,464	פנימי
6.7	12.0	6.6	6.8	4,296	אורוגניטלי
34.0	18.7	29.8	30.4	19,119	ניורולוגי
10.4	5.7	7.7	8.3	5,240	לוקומוטורי
13.0	11.6	15.6	14.8	9,322	חושי
0.3	1.2	0.2	0.3	160	אחר

לוח 8: מקבלי קצבת שר"מ לפי גיל ועילת הזכאות (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2018

גיל (אחוזים)						סך הכל		עילת הזכאות
65 ויותר	64-55	54-45	44-35	34-25	24-18	אחוזים	מספרים מוחלטים	
17,440	17,734	9,886	7,021	6,348	4,536		62,965	סך הכל מספרים מוחלטים
27.7	28.2	15.7	11.2	10.1	7.2	100.0		סך הכל אחוזים
17.0	39.8	23.7	12.8	5.0	1.7	100.0	5,403	עוברים טיפול אקטיבי
27.1	33.6	21.7	11.0	5.3	1.3	100.0	3,348	נזקקים לדיאליזה
14.3	27.6	26.5	15.3	10.2	6.1	100.0	98	עברו השתלה
26.8	30.3	16.3	11.5	9.3	5.8	100.0	28,201	זקוקים לעזרה ברוב פעולות היומיום
35.4	26.5	14.1	10.3	9.1	4.6	100.0	11,925	זקוקים לעזרה בכל פעולות היומיום
27.3	19.5	11.2	10.6	15.6	15.8	100.0	13,990	תלויים לחלוטין בזולת

קביעת הזכאות לגמלה

בבדיקת הזכאות לגמלה שני שלבים. בשלב הראשון נבדקים התנאים המקדימים לזכאות: הילד (כהגדרתו בחוק הביטוח הלאומי, לרבות ילדים חורגים ומאומצים) בן פחות מ-18; אחד מהוריו לפחות מבוטח בביטוח הלאומי¹⁴ (או שהיה מבוטח ונפטר בהיותו תושב ישראל); הילד אינו מוחזק במשפחת אומנה או במוסד (בתנאי פנימייה, שניתנים בה שירותי ריפוי, סיעוד או שיקום), חוץ ממקרים מיוחדים שבהם הילד מוחזק במוסד אך הוריו נושאים בכל הוצאות אחזקתו. משפחת אומנה זכאית לתמיכה ממשרד הרווחה.

14 לרבות ילדים חורגים או מאומצים שעדיין לא מלאו להם 18 שנים.

לוח 9: מקבלי קצבת שר"מ לפי דרגת הנכות הרפואית, המצב המשפחתי והעסקת עובדת זרה (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

דרגת הנכות הרפואית (אחוזים)				סך הכל		מצב משפחתי / העסקת עובדת זרה
90%-100%	80%-89%	70%-79%	60%-69%	אחוזים	מספרים מוחלטים	
36,943	10,415	8,430	7,177		62,965	סך הכל מספרים מוחלטים
58.7	16.5	13.4	11.4	100.0		סך הכל אחוזים
62.4	17.5	11.4	8.7	100.0	32,835	סך הכל נשואים
68.0	18.8	8.2	5.0	100.0	2,428	מעסיקים עובד זר
61.9	17.4	11.7	9.0	100.0	30,407	ללא עובד זר
54.6	15.6	15.5	14.3	100.0	30,130	לא נשואים
69.5	15.4	9.3	5.8	100.0	2,892	סך הכל מעסיקים עובד זר
53.1	15.5	16.2	15.2	100.0	27,238	ללא עובד זר

בשלב השני הילד נבדק בידי רופא מומחה ברפואת ילדים מטעם המוסד, ואם מתקיים בו אחד התנאים שלהלן, הוא יהיה זכאי לגמלה:

- **הוא תלוי בעזרת הזולת:** ילד שכתוצאה ממחלה, תסמונת, תאונה או מום מלידה הוא תלוי בעזרת הזולת באופן חריג מהמקובל בקרב בני גילו בביצוע פעולות היומיום (לבישה, אכילה, רחצה, היגיינה אישית וניידות בבית). הזכאות מגיל 3.
- **הוא זקוק לנוכחות מתמדת או להשגחה קבועה:** ילד שעקב ליקוי רפואי חמור, מחלה כרונית קשה, הפרעת התנהגות חמורה או פיגור שכלי אי אפשר להשאירו בלא השגחה קבועה או שהוא זקוק לנוכחות מתמדת של הזולת, למניעת סכנת חיים לעצמו או לאחרים. הזכאות מגיל 90 יום.
- **הוא סובל מליקוי מיוחד הקבוע בתקנות** – עיכוב בהתפתחות, זקוק לסיוע בתקשורת, ירידה בשמיעה, ליקוי ראייה, אוטיזם או פסיכוזה, תסמונת דאון. הזכאות מיום הלידה.
- **הוא זקוק לטיפול רפואי מיוחד:** ילד שבגלל מחלה כרונית זקוק לטיפול רפואי מיוחד (כמפורט בחוק). בשנים האחרונות נעשו כמה תיקונים בחוק, שהובילו להרחבת מספר הזכאים ולהגדלת הקצבה החודשית להם. הבולטים שבהם: הרחבת העילות המזכות בגמלה (בעקבות ועדת אור-נוי); האחדת התוספת לדמי מחיה ועזרה בלימודים ל-20% מגובה הגמלה המלאה ותשלומה לכלל המקבלים; והגדלת שיעור הגמלה המשולמת לילדים התלויים לחלוטין בעזרת הזולת. הזכאות מגיל 90 יום.

גובה הגמלה

בניגוד לקצבת נכות, המושפעת מאחוזי נכות רפואית ודרגת אי-כושר, אין הבדל בין מקבלי גמלה לילד נכה הזכאים באותה עילה: סכום הגמלה לכל סוגי הליקויים נקבע כאחוז מקצבת נכות מלאה ליחיד, בשלוש רמות בסיסיות – 50%, 100% ו-188%, בתוספת קח"ן. ילד שמתקיים בו יותר מתנאי זכאות אחד, יקבל גמלה אחת בשיעור הגבוה בהן. סכום הגמלה בשיעור 100% היה ב-2018 2,196 ש"ח, והקח"ן 17% מקצבה מלאה ליחיד – 373 ש"ח. **לנכה**

ביטוח נכות כללית

מונח (ראו לעיל בקצבה לשירותים מיוחדים) משולמת תוספת בשיעור 83% מקצבת נכות מלאה ליחיד – 1,823 ש"ח (מאפריל 2015). שיעורי הגמלה מופיעים בתקנות הביטוח הלאומי.

משפחה שבה שני ילדים או יותר המקבלים גמלה לילד נכה או משפחה שבה שני ילדים עם צרכים מיוחדים, שאחד מהם אינו זכאי לגמלה (משום שהוא שוהה במוסד או שהוא בן יותר מ-18) – זכאית לתוספת של 50% (משיעור הגמלה לכל ילד) בעבור כל אחד מהילדים.

ילדים שמלאו להם 18 ועשויים להיות זכאים לקצבת נכות או לשר"מ – המוסד יוזם בעבורם תביעה לגמלאות אלה. הגמלה לילד נכה מוסיפה להיות משולמת שלושה חודשים לאחר גיל 18, כדי לשמור על רצף התשלומים.

מקבלי הגמלה

63,050 ילדים קיבלו בדצמבר 2018 גמלה לילד נכה – עלייה של 10.5% לעומת 2017. מ-2010 מספר המקבלים עולה בהתמדה בשיעור הגבוה מהגידול במספר הילדים בישראל (תרשים 4), מכמה סיבות: (א) יישום מסקנות ועדת אור-נוי שהעלה את מספר הזכאים. (ב) החזרת ההשגחה כעילה לקצבה (גידול של 80% במספר הילדים הזקוקים להשגחה). (ג) גידול מתמשך במספר הילדים המאובחנים על רצף האוטיזם.

במחקר ארצי על ילדים עם נכויות, שנעשה בשנים 1995-1997¹⁵, נמצא כי 7.7% מהילדים בישראל סובלים מבעיה כרונית בתפקוד או זקוקים לטיפול רפואי קבוע למשך שנה או יותר. בהנחה ששיעור זה לא השתנה מאז, בדצמבר 2018 היו בישראל כ-202 אלף ילדים עם צרכים מיוחדים, כך שרק 31% בהם מקבלים גמלה לילד נכה.

בדומה להתפלגות כלל הילדים עם הצרכים המיוחדים בישראל, כ-2/3 ממקבלי הגמלה הם בנים, בעיקר בגלל השכיחות הגבוהה של אוטיזם אצל בנים לעומת בנות (לוח 10). גיל הזכאות העיקרי הוא 6-13, בשל העומס המוטל על ההורים בהשוואה למקובל לקבוצת הגיל והמושפע גם מגיל המינימום הקבוע בתקנות בחלק מהעילות¹⁶.

ב-2018 קיבלו 7,003 משפחות גמלה בעבור יותר מילד אחד (בסך הכל 12,799 ילדים); ל-683 בהן היו לפחות שלושה ילדים עם צרכים מיוחדים. כ-30% מן הילדים היו עם אוטיזם, כ-7% עם בעיות שמיעה, 1.5% עם ליקוי ראייה, כ-14% תלויים בעזרת הזולת וכ-20% היו זקוקים להשגחה או לנוכחות קבועה למניעת סכנת חיים לעצמם או לאחרים.

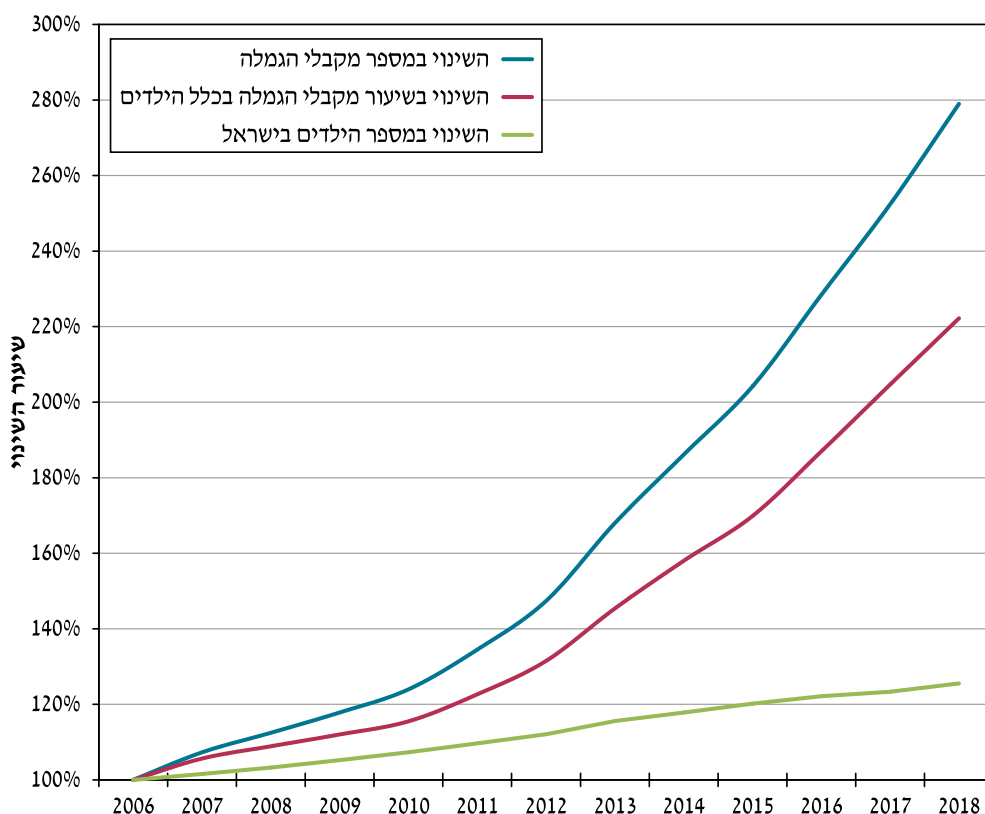
לפחות מ-2% מן הילדים היתה מטפלת עובדת זרה בביתם, ו-69% בהם היו תלויים לחלוטין בזולת בכל פעולות היומיום (אפשר לזהותם לפי שיעור הגמלה – 188%) (לוח 11). מספרם של הילדים עם מטפלת הוסיף לגדול ב-2018, כנראה משום שהגדלת הקצבה אפשרה ליותר משפחות לממן העסקת מטפלת. שיעור הילדים שמשולמת בעבורם גמלה מוגדלת כמעט זהה

15 נאון ואחרים (2000). **ילדים עם צרכים מיוחדים: הערכת צרכים וכיסויים על ידי השירותים**. גוינט-מכון ברוקדייל והמוסד לביטוח לאומי.

16 באופן טבעי אצל ילדים, המוגבלות ניכרת ומחריפה עם הגיל.

בקרב מי שמעסיקים מטפלת זרה ומי שלא (כ-20%). אין מידע בנוגע למעסיקים של עובד ישראלי.

תרשים 4: השינוי במספר המקבלים גמלה לילד נכה ובכלל אוכלוסיית הילדים, 2018-2006

גמלה למוגבלים בניידות

תנאי הזכאות

גמלת ניידות מעניקה תשלומים והטבות למוגבלים בניידות בשל ליקויים ברגליים¹⁷. לגמלה זכאים תושבי ישראל בני 3-67, שוועדה רפואית של משרד הבריאות קבעה כי הם מוגבלים בניידות בשיעור של 40% לפחות לצמיתות (לבעלי רישיון נהיגה בתוקף) או בשיעור 60% ויותר לצמיתות (למי שאין רישיון נהיגה). הגמלה ממומנת מכספי אוצר המדינה על-פי הסכם

17 כפוף לרשימת הליקויים המופיעה בתוספת א' להסכם הניידות.

ביטוח נכות כללית

שנחתם בין משרד האוצר לבין המוסד לביטוח לאומי והיא מוסיפה להיות משולמת גם לאחר גיל 67. גם הזכאות להטבות מוסיפה להתקיים לאחר גיל 67, אלא אם כן ההשתתפות בהוצאות הניידות משולמת מכוח חוקים אחרים.

לוח 10: מקבלי גמלה לילד נכה לפי גיל, מין וקבוצת זכאות (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

גיל (אחוזים)					סך הכל		קבוצת זכאות
17-14	13-10	9-6	5-3	עד 3	אחוזים	מספרים מוחלטים	
14,921	15,040	16,284	11,839	4,966		63,050	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
64.22	69.26	69.1	68.11	59.83	67.07	42,288	סך הכל בנים
9.58	9.46	8.98	5.56	2.86	8.11	5,116	תלויים בעזרת הזולת
16.31	21.79	21.04	15.98	24.37	19.41	12,239	זקוקים לנוכחות / השגחה קבועה עם ליקוי מיוחד
29.09	31.04	34	42.15	23.38	32.83	20,697	זקוקים לטיפול רפואי מיוחד
9.24	6.97	5.08	4.42	9.22	6.72	4,236	
35.78	30.74	30.9	31.89	40.17	32.93	20,762	בנות
7.03	5.69	5.37	3.99	2.42	5.35	3,371	סך הכל תלויים בעזרת הזולת
10.43	8.78	10.32	10.26	17.1	10.5	6,620	זקוקות לנוכחות / השגחה קבועה עם ליקוי מיוחד
10.49	9.87	10.74	14.2	13.01	11.3	7,126	זקוקות לטיפול רפואי מיוחד
7.83	6.4	4.47	3.44	7.64	5.78	3,645	

לוח 11: מקבלי גמלה לילד נכה (לרבות מוגדלת) לפי שיעור הגמלה הבסיסי והעסקת עובדת זרה (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

שיעור הגמלה הבסיסי (אחוזים)			סך הכל		העסקת עובדת זרה
188%	100%	50%	אחוזים	מספרים מוחלטים	
7,251	35,932	19,867		63,050	סך הכל מספרים מוחלטים
11.5	57.0	31.5	100.0		סך הכל אחוזים
69.0	28.5	2.5	100.0	712	מעסיקים עובדת זרה
53.6	40.7	5.7	100.0	140	סך הכל מהם: מקבלים גמלה מוגדלת למשפחות ילדים נכים
10.8	57.3	31.8	100.0	62,338	לא מעסיקים עובדת זרה
8.9	60.2	31.0	100.0	12,659	סך הכל מהם: מקבלים גמלה מוגדלת למשפחות ילדים נכים

מי שהוא אחד מאלה, אינו זכאי להטבות ועליו לבחור בגמלה אחת (שר"מ או ניידות, ילד נכה או ניידות): (א) הוא מקבל שר"מ בשיעור נמוך מ-100% ולא נקבעו לו 100% מוגבלות בניידות או שהוא אינו זקוק ומשתמש בכיסא גלגלים. (ב) ילד המקבל גמלה לילד נכה ולא מלאו לו 3 שנים, או שמלאו לו 3 שנים ולא נקבעה לו מוגבלות בניידות גבוהה מ-80%, או שהוא אינו זקוק ומשתמש בכיסא גלגלים.

משפחה שבה שני ילדים או יותר, שלכל אחד מהם נקבעו 80% לפחות מוגבלות בניידות או שנקבע כי הם אינם מסוגלים ללכת בכוחות עצמם, והם מתגוררים באותה דירה, עשויה להיות זכאית גם לגמלה לילד נכה וגם להטבות לפי הסכם הניידות גם אם עדיין לא מלאו לילדים 3 שנים.

התשלומים וההטבות

- **קצבה חודשית:** משולמת לבעלי רכב להשתתפות בהוצאות השימוש ברכב (דלק, ביטוח הרכב והאביזרים, תיקונים ושירותים ואמצעי מיגון) או לחסרי רכב להוצאות הניידות כאשר המרחק מהבית למקום העבודה וחזרה גבוה מ-40 ק"מ. לגמלה מלאה עם תוספת זכאי רק מי שמוגדר כמשתכר (עובד ומשתכר לפחות 25% מהשכר הממוצע, או שלו 80% מוגבלות בניידות ויותר, או שהוא זכאי לרכב לאביזרים מיוחדים). מי שאינו משתכר זכאי ל-50% מהגמלה המלאה. הגמלה מתעדכנת על-פי התייקרות של ההוצאות להחזקת רכב.
- **הלוואה עומדת:** ניתנת לקונה רכב חדש, לשם מימון מלא או חלקי של המיסים החלים על הרכב. סכום ההלוואה יהיה כסכום המיסים החלים על הרכב הקובע (כהגדרתו בחוק) ועל-פי רמת המוגבלות, ולא יותר מסכום המיסים החלים על הרכב הנרכש.

ההלוואה ניתנת לבעל רשיון נהיגה אם חלפו 42 חודשים ממועד קבלת ההלוואה הקודמת; למי שאין רשיון נהיגה – אם חלפו 48 חודשים; ולבעל רכב לאביזרים מיוחדים אם חלפו 60 חודשים. אם הרכב נגב או ניזוק כליל בתאונה או שחלה החמרה במצב הרפואי והמכון הרפואי אישר שצריך להחליפו, אפשר לקבל הלוואה עומדת חדשה.

מי שאין לו רשיון נהיגה יקבל הלוואה עומדת בשיעור 75% מההלוואה לנוהג. ההלוואה מוחזרת למוסד בכפוף לכללים שנקבעו.

- **סיוע ברכישת הרכב הראשון (קרבן הלוואות):** ניתן למי שהוועדה הרפואית קבעה כי הוא זקוק ומשתמש בכיסא גלגלים והמכון הרפואי לבטיחות בדרכים קבע כי דרוש לו רכב שאפשר להיכנס לתוכו או לנהוג בו בכיסא גלגלים (**רכב לאביזרים מיוחדים**); או למוגבל בניידות בשיעור 90% לפחות, עם רשיון נהיגה, שלומד או עובד או נמצא בשיקום. הסיוע ניתן מקרבן הלוואות, שיעורו 80% מערך הרכב ללא מיסים, והוא הופך למענק בתום חמש שנים.
- **הלוואה לרכישה והתקנה של אביזרים ברכב:** ניתנת למי שזקוק ומשתמש בכיסא גלגלים שהמכון הרפואי לבטיחות בדרכים קבע כי דרוש לו רכב לאביזרים מיוחדים. גובה ההלוואה 95% מערך האביזרים ומעלות התקנתם, כולל המיסים החלים עליהם, ובעבור אביזרים חדשים בלבד. במקרה של רכב עם מתקן הרמה ניתן גם סיוע לרכישת המתקן.

ביטוח נכות כללית

- **החזר הוצאות לרכישה והתקנת אביזרים ברכב פרטי:** ניתן לבעל רשיון נהיגה בתוקף שהמכון לבטיחות בדרכים קבע כי דרושים לו אביזרים נוספים לצורך הנהיגה, לבטיחות הנסיעה ולשימוש ברכב, בעבור האביזרים שהותקנו.

מקבלי גמלת ניידות

בדצמבר 2018 קיבלו 43,709 איש תשלומים והטבות – גידול של 4.5% לעומת דצמבר 2017; כ-69% בהם קיבלו גמלה נוספת מענף נכות ו-2,555 נוספים היו זכאים לקצבת נכות מענף נפגעי עבודה (לוחות 2 ו-3). אפשר להניח כי מי שאינם מקבלים גמלה נוספת משתכרים שטרם גבוה השולל מהם את הקצבה או שהם נאלצים לוותר על גמלאות אחרות בשל הכפל עם ניידות. כ-62% ממקבלי גמלת ניידות הם גברים, אך שיעורן של הנשים שמוגבלותן גבוהה ביותר (90%-100%) גדול משיעור הגברים – 36% לעומת 31% בהתאמה.

לוח 12: מקבלי גמלת ניידות לפי נהיגה, בעלות על רכב וגודל הרכב (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2018

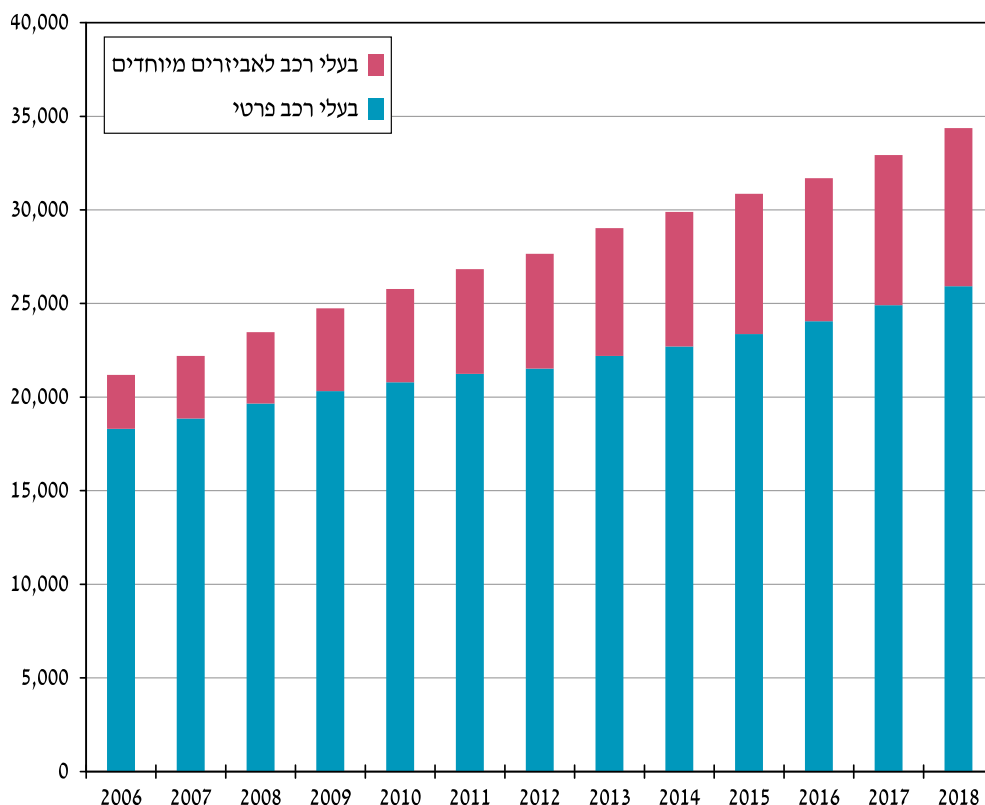
נהיגה (אחוזים)		סך הכל		בעלות על רכב / נפח מנוע
לא נוהג	נוהג בעצמו	אחוזים	מספרים מוחלטים	
19,607	24,102		43,709	סך הכל מספרים מוחלטים
44.9	55.1	100.0		סך הכל אחוזים
				בעלי רכב
21.6	78.4	100.0	12,914	1,300 סמ"ק
12.0	88.0	100.0	11,282	1,800 סמ"ק
16.5	83.5	100.0	1,440	2,000 סמ"ק
2.8	97.2	100.0	285	2,500 סמ"ק
69.7	30.3	100.0	8,449	ואן
100.0	.	100.0	9,339	חסרי רכב

היקף התשלומים וההטבות תלוי בבעלות על רכב, בגודל הרכב (המסווג לפי נפח המנוע) ובמידת עצמאותו של האדם (נוהג בעצמו או לא). כ-79% זכאים לגמלה כבעלי רכב ולכ-38% בהם רכב קטן (בעל נפח מנוע של עד 1300 סמ"ק) (לוח 12). כ-70% ממי שבעלותם רכב נהגים בעצמם. חריגים הם בעלי רכב ואן, שמרביתם דווקא אינם נהגים בעצמם ברכב, כנראה בגלל מצבם הרפואי הקשה ותלותם בכיסא גלגלים. ככל שהתלות בכיסא הגלגלים גדולה יותר שיעור המוגבלות גבוה יותר והרכב יהיה גדול יותר (כדי שהכיסא יוכל להיכנס לרכב). יותר מ-91% מהמרותקים לכיסא גלגלים ועוד כ-44% מהזקוקים ומשתמשים בו הם בעלי שיעור מוגבלות הגבוה מ-90% (לוח 13).

לאחר שנים שבהן ירד שיעור הזכאים שבעלותם רכב פרטי ועלה שיעורם של המחזיקים ברכב לאביזרים מיוחדים, בין היתר בגלל היקף ההטבות לבעלי רכב כזה, ניכרת בארבע השנים האחרונות מגמת התייצבות בשיעורם של בעלי הרכב לאביזרים מיוחדים (תרשים 5).

כיום 23% מבעלי הרכב הם בעלי רכב לאביזרים מיוחדים, ומכאן גם העלייה בהוצאה הציבורית על ביטוח ניידות.

תרשים 5: בעלי רכב לאביזרים מיוחדים, 2006-2018

35% ממקבלי הגמלה אינם בגיל העבודה – כ-11% ילדים וכ-24% קשישים. רוב המקבלים (68%) סובלים משיתוקים בגפיים התחתונות (לוח 14). ככל שהגיל צעיר יותר שיעור המשותקים גבוה יותר ושיעור הסובלים מליקויים אחרים נמוך יותר, משום שמבוגרים סובלים גם ממוגבלויות המתפתחות עם הגיל בעוד שילדים סובלים בדרך כלל מליקויים מולדים.

גמלת ניידות בארץ ובעולם

רק במדינות ספורות במערב ניתנת הטבה ייחודית למוגבלים בניידות כפי שיש בישראל, והסיבה העיקרית היא העדר הנגשה מספקת בתחבורה הציבורית בישראל. במדינות אחרות אפשרויות הניידות רבות: רכבות בינעירוניות ועירוניות, ואוטובוסים ושירותי הסעה עירוניים, בין-עירוניים ויעודיים. זאת ועוד: במדינות רבות התגמול לניידות ניתן כחלק מהתשלומים לתלויים בזולת (המקבילים לקצבת שר"מ בישראל). בהשוואה למדינות במערב שבהן משולם

ביטוח נכות כללית

תגמול נפרד, ישראל ניצבת בראש בכל הנוגע למגוון ולהיקף ההטבות ובפער ניכר מהיתר – בחלקו כנראה בשל עלויות רכישת רכב בארץ ואחזקתו וכאמור גם בשל בעיות ההנגשה של התחבורה הציבורית בישראל.

לוח 13: מקבלי גמלת ניידות לפי דרגת המוגבלות. מין ותלות בכיסא גלגלים (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2018

דרגת מוגבלות (אחוזים)						סך הכל		תלות בכיסא גלגלים
90%-100%	80%-89%	70%-79%	60%-69%	50%-59%	40%-49%	אחוזים	מספרים מוחלטים	
14,453	11,418	5,533	4,217	3,770	4,318		43,709	סך הכל מספרים מוחלטים
33.06	26.12	12.66	9.65	8.63	9.88	100.0		סך הכל אחוזים
30.99	26.07	12.36	9.86	8.94	11.78	100.0	26,940	סך הכל גברים
90.93	8.51	0.20	0.15	0.06	0.15	100.0	4,784	סך הכל מרותקים
43.39	37.53	6.48	8.17	1.58	2.85	100.0	7,421	זקוקים ומשתמשים
5.28	26.01	19.27	13.86	15.53	20.05	100.0	14,735	ללא כיסא גלגלים
36.41	26.2	13.13	9.31	8.12	6.83	100.0	16,769	נשים
91.59	7.73	0.2	0.26	0.13	0.09	100.0	3,508	סך הכל מרותקות
45.4	35.93	6.27	7.72	2.47	2.21	100.0	5,260	זקוקות ומשתמשות
6.3	27.91	23.31	14.34	15.33	12.81	100.0	8,001	ללא כיסא גלגלים

לוח 14: מקבלי גמלת ניידות לפי גיל וליקוי עיקרי (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2018

גיל (אחוזים)							סך הכל		ליקוי עיקרי
67 ויותר	66-60	59-50	49-40	39-30	29-18	17-3	אחוזים	מספרים מוחלטים	
10,564	8,803	6,923	4,834	3,811	3,930	4,844		43,709	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
52.84	59.47	61.96	69.51	78.77	88.12	95.25	67.59	29,545	שיתוקים בגפיים התחתונות
23.15	19.96	16.87	12.12	9.03	4.02	0.91	14.88	6,503	הגבלת תנועת המפרקים
8.94	7.75	5.17	1.30	0.55	0.08	.	4.74	2,072	אי ספיקה בעורקים
4.34	4.98	5.79	5.65	3.31	2.26	0.86	4.18	1,827	קטיעות
3.29	2.82	4.39	4.87	3.20	1.40	0.99	3.11	1,360	נקיעות
3.07	2.01	2.22	2.15	1.17	0.46	0.47	1.93	845	מפרקים מדומים
3.53	1.91	2.53	2.42	1.63	0.76	0.45	2.19	947	קשיי תנועה
0.84	1.10	1.07	1.98	2.34	2.90	1.07	1.38	610	אחר

פיצוי לנפגעי גזת

גזת (Tinea Capitis) היא מחלת עור פטרייתית הגורמת בדרך כלל לכתמים וגירויים בעור. כיום נעשה שימוש בגלולות או במשחות לטיפול במחלה, אך עד 1959 לא היתה לה תרופה יעילה ונעשה שימוש בהקרנות רנטגן, שתופעות הלוואי שלהן התבררו כחמורות.

על-פי חוק הפיצויים לנפגעי גזת מ-1994, זכאים לפיצוי מי שטופלו בהקרנות בשנים 1960-1946 בידי המדינה, הסוכנות היהודית, קופות החולים או ההסתדרות הרפואית הדסה. את הפיצויים מממן אוצר המדינה והם משולמים בידי המוסד לביטוח לאומי.

לגמלה זכאי תושב ישראל שחלה בגזת אם שיעור נכותו הרפואית 5% ויותר, ושוועדת מומחים קבעה שבעקבות הטיפול בהקרנה והוא סובל מאחד מאלה: סרטן לסוגיו באזור הראש והצוואר, סרטן הדם, גידולים שפירים במוח, וחוסר בשיער באזורי הצלקות בעור הקרקפת. הזכאות לפיצוי אינה גורעת מהזכויות לגמלאות אחרות מביטוח לאומי ואינה תלויה בגילו של הזכאי.

גובה הפיצוי

- **קצבה חודשית:** משולמת למי שנקבעו לו 40% נכות רפואית ויותר. שיעורה 25% מהשכר הממוצע על-פי חוק הביטוח הלאומי מוכפל באחוזי הנכות הרפואית. הסכום בדרגת נכות 100% ב-2018 – 2,477 ש"ח.
- **פיצוי חד-פעמי:** משולם לחולה עם 75% נכות רפואית ויותר – 185,601 ש"ח, ולחולה עם 74%-40% נכות רפואית מחצית הסכום – 92,801 ש"ח.
- **מענק מחליף קצבה:** משולם באופן חד-פעמי לחולה עם 39%-5% נכות רפואית. מחושב כאחוז מסכום הקצבה המלאה (בהתאם לאחוזי הנכות הרפואית שנקבעו), מוכפל ב-70.
- **מענק לשאירים:** משולם לבן/בת זוג של חולה שנפטר. אם יש עימו ילד – בגובה 36 קצבאות חודשיות מלאות – 89,172 ש"ח. אם אין עימו ילד או לילדו של חולה שנפטר – בגובה 60% מסכום המענק המלא לשאירים – 53,503 ש"ח.

מקבלי הקצבה

בסוף 2018 איש קיבלו קצבה חודשית, 274 בהם קיבלו אותה לראשונה (לוח 15). גילם הממוצע של הזכאים (72) גבוה למדי בשל תקופת הזכאות הקבועה בחוק. בניגוד למרבית הגמלאות בענף נכות, רוב המקבלים קצבה זו (כ-60%) הם נשים, ככל הנראה בגלל מודעות עצמית גבוהה יותר לתופעות הלוואי ושיעור הישרדות גבוהים יותר מהמחלה.

מרבית מקבלי הקצבה – כ-60% – סובלים מפגימות בעור ושיעור הנכות שלהם נמוך, וכ-12% סובלים מליקוי פנימי ושיעור הנכות שלהם גבוה יותר (בדרך כלל אלה חולי הסרטן הקשים) (לוח 16). מלבד ההבדלים באחוזי הנכות, יש כנראה בין חולים אלה הבדלים גם בתוחלת החיים.

ביטוח נכות כללית

לוח 15: נפגעי גזת המקבלים קצבה חודשית, לפי גיל ומין (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

גיל (אחוזים)					סך הכל	
70% ויותר	65%-69%	60%-64%	50%-59%	סך הכל		
2,984	1,370	379	14	4,747	סך הכל מספרים מוחלטים	
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	סך הכל אחוזים	
42.0	35.0	42.2	35.7	40.0	גברים	
58.0	65.0	57.8	64.3	60.0	נשים	

לוח 16: נפגעי גזת המקבלים קצבה חודשית, לפי דרגת הנכות הרפואית והליקוי המזכה* (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

דרגת הנכות הרפואית (אחוזים)				סך הכל		הליקוי המזכה
100-80	79-60	59-50	49-40	אחוזים	מספרים מוחלטים	
709	1,126	982	1,930		4,747	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0.0		סך הכל אחוזים
20.5	36.6	48.7	50.0	42.1	1,999	פגימות בעור
1.4	6.0	14.3	31.6	17.5	829	צלקות ופגימות בעור
						התקרחות פנימי
24.7	15.5	6.8	0.5	9.0	426	בלוטות הלימפה
9.3	7.0	7.7	6.8	7.4	132	אחר
42.0	33.6	22.2	10.3	23.0	964	נירולוגי
2.1	1.3	0.3	0.8	1.0	16	אחר

* הליקוי המזכה הוא לא בהכרח הליקוי הדומיננטי. לדוגמה, לכ-30% ממקבלי הקצבה הליקוי הדומיננטי הוא נפשי, שאינו בא לידי ביטוי כלל בלוח.

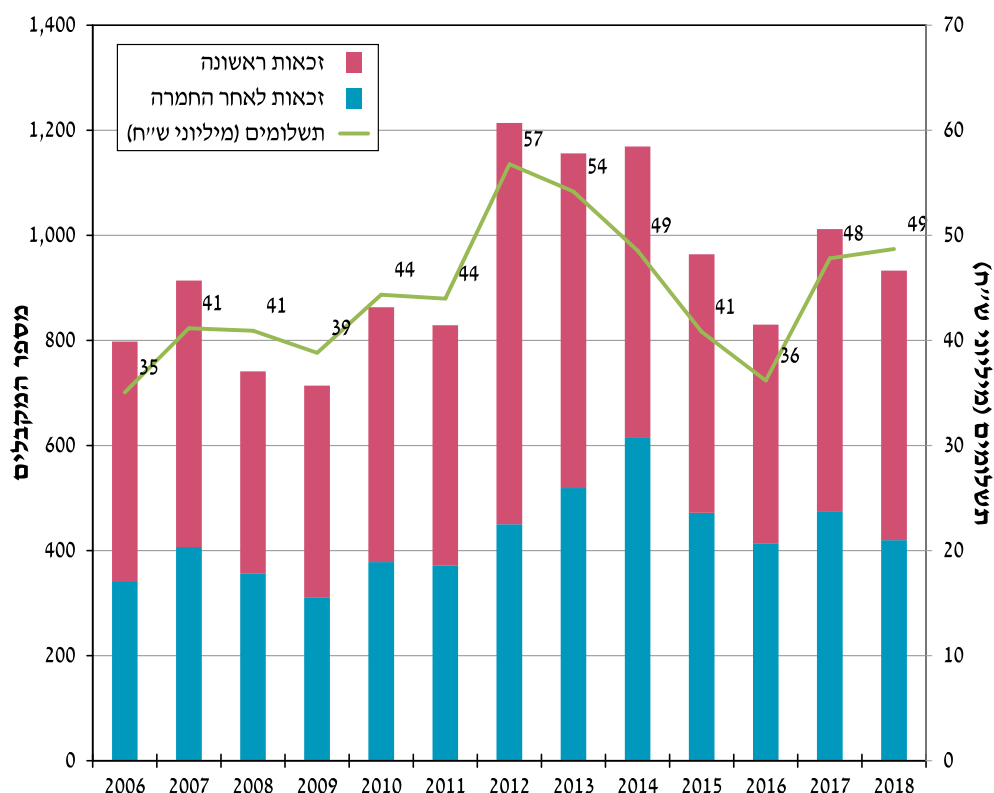
בתרשים 6 מוצגים התפלגות התשלומים לנפגעי גזת שקיבלו מענקים ומספר מקבלי הפיצויים, על-פי הזכאות הראשונה לפיצויים והזכאות המוגדלת לאחר החמרת המצב. התשלומים בתרשים נזקפים לשנה שבה שולמו, ומי שאושרו להם שיעורי נכות רפואית גבוהים יותר לאחר תביעה חוזרת, נספרים כמקבלי פיצויים במועד החדש.

פיצוי לנפגעי פוליו

מחלת הפוליו (Poliomyelitis) פוגעת בתאי העצב התנועתיים שבחוט השדרה ועקב כך נפגעים סיבי העצבים והשרירים. כמחצית מן החולים מחלימים לחלוטין מהנגיף וכמחצית סובלים ממוגבלויות בדרגה משתנה. על-פי חוק הפיצויים לנפגעי פוליו מ-2007, זכאי לפיצוי מי שחלה

בנגיף הפוליו בשטח ישראל או מי שקיבל טיפול רפואי בשטחה עד סוף שנת 1969¹⁸, ורופא מטעם הביטוח הלאומי קבע כי הוא סובל מנכות רפואית או ממוגבלות בניידות שנגרמו מהמחלה או מהחמרה בה שנים לאחר מכן (תסמונת פוסט-פוליו¹⁹). התשלומים ממומנים מאוצר המדינה ומשולמים בידי הביטוח הלאומי.

תרשים 6: נפגעי גזת שקיבלו מענקים, 2018-2006

גובה הפיצוי

- **קצבה חודשית**: משולמת למי שנקבעו לו 20% נכות רפואית או יותר על-פי דרגת הנכות. קצבה מלאה שיעורה 50% מהשכר הממוצע על פי חוק הביטוח הלאומי (4,953 ש"ח ב-2018).
- **פיצוי חד-פעמי**: משולם למי שנקבעה לו נכות רפואית לצמיתות: עד 74% – 60,646 ש"ח, 94%-75% – 121,296 ש"ח, יותר מ-95% – 145,554 ש"ח.

18 עד פברואר 2012, רק מי שחלה בשטח מדינת ישראל היה זכאי לפיצוי.
 19 תסמונת פוסט-פוליו נגרמת משחיקת תאי העצב ומאופיינת בירידה בפעילות השרירים המלווה בחולשה וכאבים.

ביטוח נכות כללית

- **מענק מחליף קצבה**: משולם למי שנקבעו לו פחות מ-20% נכות רפואית על-פי דרגת הנכות (מתוך הקצבה החודשית המלאה) ומוכפל ב-70 (תרשים 7).

נוסף על תשלומים אלה, המדינה משתתפת במימון טיפולים רפואיים, אביזרים ומכשירים רפואיים הנדרשים לנפגעי הפוליו לניהול שגרת חיים תקינה ושאינם נכללים בסל הבריאות. חשוב לציין כי הזכאות לפיצוי אינה גורעת מהזכויות לגמלאות אחרות בביטוח לאומי ואינה תלויה בגילו של הזכאי.

מקבלי קצבה לנפגעי פוליו

בדצמבר 2018 הגיע מספר מקבלי הקצבה ל-4,103 – ירידה קלה לעומת 2017; 21 בהם קיבלו את הקצבה לראשונה בשנה זו. בגלל אופי הקצבה, מספר המקבלים והמצטרפים החדשים יורד במעט מדי שנה. 70% מן הזכאים מקבלים גמלה אחת נוספת לפחות מענף נכות (לוח 3).

מרבית נפגעי הפוליו חלו בראשית ימיה של המדינה, לפני שהחל השימוש בחיסון נגד פוליו ב-1961, אך ידועים גם מקרים ספורים לאחר מכן, כנראה בילדים או בוגרים שלא חוסנו (לוח 17). ממצא זה יכול להסביר את גילם הממוצע המבוגר יחסית של מקבלי הקצבה – 66. היתר הם בעיקר אנשים שחלו מחוץ לגבולות המדינה וטופלו בארץ או מי שסובלים מהתפרצות מאוחרת של המחלה, בהם גם מי שלא חוסנו.

כמחצית ממקבלי הקצבה החודשית סובלים מתסמונת פוסט-פוליו – תסמונת העלולה להתפרץ עד 45 שנה לאחר ההידבקות בנגיף. בקרב הסובלים מהפרעות בעצבים הקרניאליים (עצבי הגולגולת) ותסמונת פוסט-פוליו, חלקם של בעלי דרגת נכות גבוהה גבוה מחלקם בקרב הסובלים משיתוקים בגפיים ופגיונות בעצמות (לוח 18). מאז הוחל החוק, תשלומי המענקים לנפגעים קטנים מדי שנה (תרשים 7).

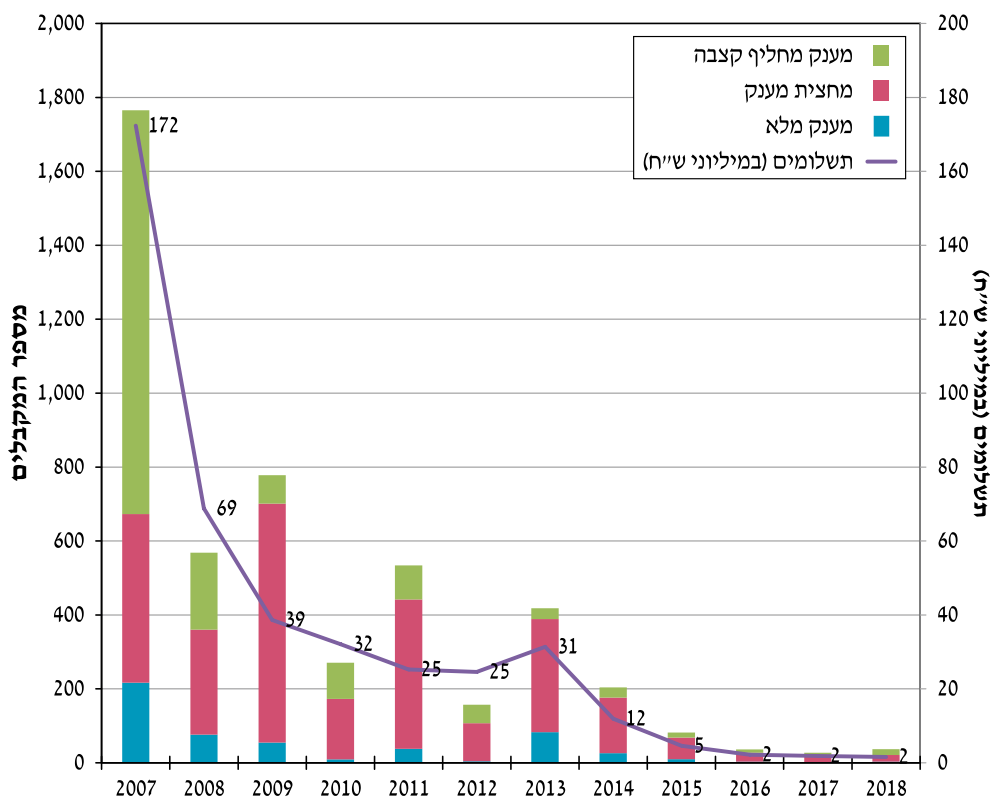
לוח 17: נפגעי פוליו המקבלים קצבה חודשית. לפי מין ומועד הופעת המחלה (מספרים מוחלטים ואחוזים). דצמבר 2018

מועד הופעת המחלה	סך הכל		מין (אחוזים)	
	מספרים מוחלטים	אחוזים	גברים	נשים
סך הכל מספרים מוחלטים	4,103		2,273	1,830
סך הכל אחוזים		100.0	100.0	100.0
לפני הקמת המדינה	382	9.3	8.4	10.4
1959-1948	3,024	73.7	72.0	75.8
1969-1960	403	9.8	11.4	7.9
1979-1970	172	4.2	5.0	3.2
1980 עד היום	122	3.0	3.2	2.7

לוח 18: נפגעי פוליו המקבלים קצבה חודשית, לפי דרגת הנכות הרפואית והליקוי המזכה (מספרים מוחלטים ואחוזים), דצמבר 2018

נכות רפואית (אחוזים)						סך הכל		הליקוי המזכה
100-90	89-80	79-70	69-60	59-50	49-20	אחוזים	מספרים מוחלטים	
948	1,292	165	274	469	955		4,103	סך הכל מספרים מוחלטים
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0		סך הכל אחוזים
32.1	12.5	15.7	16.0	12.2	11.3	17.1	700	הפרעות בעצבים הקרניאליים
1.8	5.1	36.4	46.4	26.2	64.6	24.6	1,010	שיתוק בעצבי הגפיים
5.9	5.2	7.3	11.7	9.0	15.9	8.8	361	מחלות ופגיונות בעצמות
60.2	77.2	40.6	25.9	52.7	8.2	49.5	2,032	פוסט-פוליו

תרשים 7: נפגעי פוליו שקיבלו מענקים, 2007-2018

* מי שנקבעו להם אחוזי נכות רפואית גבוהים יותר לאחר שהגישו תביעה חוזרת, נמנו כזכאים לפיצויים במועד הזכאות המחודשת.

ביטוח נכות כללית

היקף התשלומים

בשנת 2018 שולמו בענף נכות סך של כ-17.4 מיליארד ש"ח – עלייה ריאלית של 12.7% לעומת 2017. עיקר הגידול נובע מהרחבת הזכאות לקצבת נכות כללית ומהתוספות בשר"מ. חלקם של התשלומים לגמלאות נכות ושיקום בכלל גמלאות הענף עלה והגיע ב-2018 לכ-63.5% (לוח 19). לנפגעי גזות שולמו כ-154,980 אלף ש"ח ולנפגעי פרליו כ-172,666 אלף ש"ח. בשנים 2017-2013 חלקם של תשלומי הגמלאות בנכות בכלל גמלאות המוסד היה יציב, וב-2018 עלה ל-20% מן התשלומים (לוח 20).

גובה קצבת הנכות הממוצעת מושפע משיעור הזכאים לגמלה מלאה, משיעור הזכאים לתוספת בעבור התלויים בהם, ומשיעור הזכאים שיש להם הכנסות מעבודה או שלא מעבודה. ב-2018 הקצבה הממוצעת היתה 3,356 ש"ח לחודש, שהם כ-33% מהשכר הממוצע, לעומת 29.6% ממנו ב-2017 (לוח 21).

לוח 19: התשלומים בענף נכות כללית לפי סוג הגמלה (אחוזים). 2018-2014

שנה	סך הכל	נכות ושיקום	שירותים מיוחדים	ילד נכה	ניידות	אחר *
2014	100.0	65.2	11.3	10.2	9.1	4.2
2015	100.0	63.3	12.1	11.8	9.0	3.8
2016	100.0	62.2	12.7	12.2	9.2	3.7
2017	100.0	62.6	12.6	12.9	9.1	2.8
2018	100.0	63.5	11.9	12.8	8.3	3.5

* התשלומים האחרים כוללים את התשלומים לנפגעי הגזות והפוליו, תוספות לנכים מוגשמים, תשלומי מנהל לגורמי חוץ (כולל תשלומי מנהל לקרנות, סיוע משפטי, ועדות רפואיות ומחקרים) ותגמולי נכות על חשבון אוצר המדינה.

לוח 20: התשלומים בענף נכות כללית וחלקם בכלל גמלאות הביטוח הלאומי, 2018-2014

שנה	תשלומי ענף נכות כללית		שיעור תשלומי גמלאות הענף בסך תשלומי גמלאות
	אלפי ש"ח (מחירי 2018)	שיעור גידול שנתי ריאלי (אחוזים)	
2014	12,497,519	6.0	18.6
2015	13,836,817	4.4	18.7
2016	14,451,605	4.4	18.8
2017	15,415,936	6.7	18.5
2018	17,385,013	12.8	20.0

הקצבה הממוצעת לשירותים מיוחדים (כולל הקח"ן) היתה ב-2018 2,620 ש"ח – עלייה ריאלית של 2.3% לעומת 2017 (לוח 22), והיא נובעת בעיקר מן התוספת שניתנה לזכאים בשתי

הרמות הגבוהות. הקצבה הממוצעת כאחוז מהשכר הממוצע כמעט לא השתנתה בין שתי השנים.

לוח 21: קצבת נכות ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2014-2018

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2018 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2014	2,867	2,863	31.3
2015	2,862	2,876	30.6
2016	2,859	2,889	29.9
2017	2,916	2,940	29.6
2018	3,356	3,356	32.9

לוח 22: קצבת שר"מ ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2014-2018

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2018 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2014	2,464	2,461	26.9
2015	2,509	2,522	26.8
2016	2,541	2,568	26.6
2017	2,540	2,560	25.8
2018	2,620	2,620	25.7

לוח 23: גמלה לילד נכה ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2014-2018

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2018 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2014	2,414	2,411	26.4
2015	2,549	2,561	27.3
2016	2,542	2,568	26.6
2017	2,547	2,568	25.9
2018	2,605	2,605	25.6

לוח 24: קצבת ניידות ממוצעת לחודש (מחירים שוטפים, מחירים קבועים וכאחוז מהשכר הממוצע), 2014-2018

שנה	מחירים שוטפים (ש"ח)	מחירי 2018 (ש"ח)	כאחוז מהשכר הממוצע
2014	2,143	2,140	23.4
2015	2,139	2,149	22.8
2016	2,136	2,159	22.3
2017	2,135	2,153	21.7
2018	2,132	2,132	20.9

ביטוח נכות כללית

גובה הגמלה הממוצעת לילד נכה (כולל הקח"ן) מושפע משלושה שינויים שהתרחשו בשנים האחרונות: (א) האחדה של התוספת ללימודים ולדמי מחיה (בעקבות המלצות ועדת אור-נוי), ותשלום תוספת לימודים לכלל מקבלי הגמלה²⁰. (ב) הגידול במקבלי הקצבה התלויים לחלוטין בזולת. (ג) הגידול החד במקבלי הקצבה הזקוקים להשגחה. ב-2018 הגמלה הממוצעת עלתה ריאלית ב-1.4% לעומת 2017 (ש"ח, 2,605), אך כאחוז מהשכר הממוצע ירדה ב-0.3% (לוח 23). גמלת הניידות הממוצעת ירדה בין 2017 ל-2018 כאחוז מהשכר הממוצע – מ-21.7% ל-20.9% בהתאמה, והגיעה ל-2,132 ש"ח בחודש (לוח 24). הקצבה הממוצעת לנפגעי גזת היתה ב-2018 1,457 ש"ח בחודש, ולנפגעי פוליו – 3,422 ש"ח לעומת 1,416 ש"ח ו-3,341 בהתאמה ב-2017.

20 ילדים שמלאו להם 14 לפני החלת התקנות החדשות זכאים עדיין לתוספת הנפרדת ללימודים ולמחיה ששולמה עד אז.